

mon megszegett szabályokhoz, világos példáit szolgáltatva a korábbi kutatás által is leírt „hipokrita parazitizmusnak”. Az „alávetés szabadsága” – mutat rá ugyanakkor H. Szilágyi István – Kafkánál fikcióként jelenik meg, az interjúkon elhangzott történetekben viszont valóságként. Ha ezt a látelleletet a jogtudatkutatókkal együtt reprezentatívnak tekintjük, a tanulság elkeserítő – ezt a záró, a reménykedés kötelességének eleget tevő Bibó-idézet is inkább hangsúlyozza, mint ellentételezi.

A kötetet záró, egyben külön részt alkotó „utótörténet” Fekete Balázs beszámolója az általa tartott „jog és irodalom” kurzus tanulságairól, mind magára a tantárgyra, mind az irányzatnak az oktatásban betöltött szerepére nézve. A kettőt egybefogva a tanulságok úgy összegezhetőek, hogy a jogi és etikai problémák irodalmi műveken keresztül történő megközelítése egyrészt fölszabadítólag hat a (leendő) jogászok gondolkodására, másrészt elősegíti a reflexió elmélyítését. Az írás reménytelen tónusával egyszerre kontrasztja H. Szilágyi István magyar jogi kultúráról adott helyzetképének, és igyekszik utat mutatni az ott leírt helyzet meghaladásához, legalább a jogászképzés terén.

Az utóbbival kapcsolatban annyit bizonyosan elmondhatunk, hogy példamutatásban ezúttal és innentől nincs hiány. A kötet tanulmányai nem pusztán dokumentumai a „termelés” folytonosságának, bár – mint már említettem – ez sem volna kevés. A gyűjteményben szereplő írások legtöbbje előrelépést jelent a „jog és irodalom” kutatási irány hazai művelése szempontjából, részben a módszertani megalapozás erősítésével (és termékeny alkalmazásával), részben a vizsgálódás tematikus határainak tágításával. Ez utóbbi mutatkozik meg a magyar irodalom új szempontokra és új művekre kiterjedő vizsgálatában – s ez önmagában is igazolhatja az irányzat hazai létjogosultságát –, de a kánonból már ki- vagy még be sem került szövegek (újra)felfedezésében is. Ha valóban lesz(nek) további korszaka(i) a magyar „jog és irodalom” kutatásoknak, akkor sikerüket azon lehet majd lemérni utólag, hogy tudtak-e még előrébb jutni ezeken a területeken.

*Könczöl Miklós**

SZENTE ZOLTÁN: A PARLAMENTEK TÖRTÉNETE. A KORAI RENDI GYŰLÉSEK KIALAKULÁSÁTÓL A MODERN NÉPKÉPVISELETI TÖRVÉNYHOZÁSOKIG (BUDAPEST, ORSZÁGHÁZ KÖNYVKIADÓ 2018) 662 OLDAL

Az elmúlt hónapokban két könyvismertetés is megjelent Sente Zoltán enciklopédikus alapossággal megírt, 662 oldalas parlamenttörténeti monográfiájáról, egy további pedig hamarosan napvilágot lát.¹ Mindhárom jogtörténész tollából született, így –

* Tudományos munkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.; egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 1088 Budapest, Szentkirályi u. 28–30. E-mail: *konczol.miklos@jak.ppke.hu*.

¹ MEZEY Barna: „Recenzió Sente Zoltán: A parlamentek története című könyvéről” *Parlament Szemle* 2018/2, 189–193; SCHWEITZER Gábor: „Sente Zoltán: A parlamentek története. A korai rendi gyűlések kialakulásától a modern népképviseleti törvényhozásokig” *Közjogi Szemle* 2018/4, 89–90. és STIPTA István a *Jogtörténeti Szemle*ben (megjelenés előtt).

bár nehéz újat hozzátenni az elismert kollégáktól származó méltatásokhoz – ezúttal alkotmányjogász és parlamentkutatói szemszögből igyekszem kiemelni a mű érdemeit.

A több évtized kutatómunkáját összegző kötetet alighanem az egyik *opus magnum*ként tartja majd számon a szakma és az utókor a szerző gazdag oeuvre-jében. Nem ez lesz az első: a szerző Mezey Barnával közösen már szisztematikusan, tankönyvszerűen feldolgozta az európai alkotmány- és parlamentarizmustörténetet 1945-ig, majd önálló monográfiaként az azt követő időszakot is. Most mintha az előzményeket írta volna meg: a parlamentek történetét, ahogyan az alcím szól: a korai rendi gyűlések kialakulásától a modern népképviselési törvényhozásokig.

A könyv nemcsak aprólékosan kidolgozott, részletgazdag, hanem nagyívű és – térben és időben egyaránt – szédítő távlatot fog át: közel ezer éven és öt kontinensen vezet keresztül az olvasót. A világtörténelem egy részének új olvasatát adja, egy sajátos szemszögből, a parlamentek fejlődésén keresztül. A (művelt) olvasó számára az eseménysor nem ismeretlen, mégis az újdonság erejével hat: a jól ismert történelmi események (az angol polgári forradalom, az 1848-as magyarországi történetések stb.) helyszíne ugyanis gyakran a parlament volt, így a parlamentek történetén keresztül az egész történelem elevenedik meg, és nyer új kontextust. Így találkozzunk újra a reformáció, a nagy háborúk és forradalmak máshonnan már ismerős eseményeivel. A könyv így egy új, sajátos olvasatú történelemkönyvnek is tekinthető – intézménytörténetbe ágyazott világtörténelem.

A munka a szükséges bevezetéseket, történeti előzmények felvázolását követően négy fő részre tagolódik. Komoly módszertani tudatosságra utal, hogy a szerző még ezeket megelőzően a metodológia részletes bemutatására (kitérve itt a kategorizáció, a periodizáció, a terminológia kérdéseire) és a maga által kitűzött feladat rendszertani bemutatására mintegy húsz oldalt szán (18–38. o.). Egyenesen szembenéz azzal a kérdéssel, hogy egyáltalán van-e értelme egy ilyen munkának, össze lehet-e hasonlítani parlamenteket, vagy mindegyik a saját országának zárványa csupán, közös gyökerek nélkül.

A válasz a könyv alapján egyértelmű igen: az összehasonlító parlamenttörténet megáll a maga lábán. A szerző erre vonatkozó bizonyítása többek között a hasonló történelmi helyzet adta tendenciákon, összefüggéseken alapul. Ilyen ismétlődő elem például a háborúk szerepe a parlamentek életében, hiszen az uralkodó az „újoncmegajánlás” során rászorult a parlamentek segítségére. Ehhez hasonlóan a társadalmi tagozódás törésvonalai és fejlődése kimutatható több ország parlamenti összetételében. A kötetben párhuzamos parlamenti életutak rajzolódnak ki, valamint az, hogy a parlamentek az egyes országok hasonló történelmi helyzete miatt szükségképpen hasonló úton fejlődtek. Mindez azonban nem jelent merev sablont, a különbségek is kellő érzékenységgel terítékre kerülnek.

Az első történeti rész a korai rendi gyűlések kialakulásáról szól, nagyjából a XII–XV. századot átfogva, bemutatva a rendiség és a képviselés, valamint a törvényhozó funkció kialakulását és leválását az uralkodói tanácsokról. A következő rész a rendi képviselés fejlődését mutatja be a XV–XVI. században, feltárva az uralkodó és a parlamentek első erőpróbat, valamint az uralkodói hatalom mértékének és a parlament hatalmának fordított arányosságát. Ezt követően a szerző a rendi gyűlé-

sek alkonyának, hanyatlásának XVII–XVIII. századi időszakát tárgyalja, leírva az abszolutizmus kialakulásának okait és következményeit. Szembeötlő, hogy a protestantizmus és a vallásháborúk okozta válságból egyedül Angliában került ki a parlament győztesen, máshol általában az uralkodói hatalom megerősödésével találkozunk. Végül a legterjedelmesebb – és a recenziens szubjektív véleménye szerint a legérdekesebb – részben a rendi gyűlésektől a népképviselői parlamentig terjedő fejlődési ívet ismerhetjük meg. Ez a XIX-től a XX. századig tartó fejlődést írja le, olyan eseménysort, amelynek szele a máig ér, hiszen ekkor lettek nagyjából olyanok a parlamentek, amilyenek ma ismerjük őket.

A gondolatmenet lényege annak bemutatása, hogy – legalábbis a szerencsés történelmi fejlődésű országokban – hogyan került a parlament a hatalom perifériájáról annak középpontjába. A könyv vállalt feladata megáll a XIX. századnál, a parlamentek győzelménél. Érdeemes eljátszani a gondolattal, hogy mit tudnánk meg a történet folytatásából. Vajon folytatódott-e ez a dicsőséges időszak a XX. és a XXI. században, vagy inkább a parlamentarizmus válságjelenségeiről lehetne beszámolni?

A négy fő fejezet azonos felépítésű, földrajzilag kiegyenlített (még a területi és tartományi parlamentekre is kitér). Mindegyik végigköveti az Ibériai-félsziget, a Brit-szigetek, Franciaország, Itália, a német területek, Németalföld, Észak-Európa, Lengyelország sorsát, az utolsó fejezet pedig kiterjeszti a vizsgálódást az Amerikai Egyesült Államokra és más Európán kívüli államokra (például Japán, Kína, Ausztrália). Helyet kapott a műben a magyar és az erdélyi parlamentarizmus fejlődésének feldolgozása. Helyeselhető módon nem a „külföldi” anyagtól elkülönítve, hanem az őt megillető (nem is méltatlan) helyen, a többi régióval azonos terjedelemben. Komoly hozzáadott értéke a kötetnek a magyar parlament történet európai kontextusba ágyazott bemutatása, amely szakít a magyar és az egyetemes jogtörténet különböző másodlagos (intézményi, tudománypolitikai) okokból történő, egyébként nehezen indokolható elkülönítésével.

Az egyes országtanulmányok belső szerkezete is jól átgondolt rendszert követ, így adva követhető tagolást, ritmust a többszólamú tárgyalásnak. A történelmi vonatkozások után rendre kitér a parlamentek működési- és eljárásrendjére (házzsabályok, törvényalkotási eljárás, szavazások), összetételére (két-, három- vagy négykamarás szerkezet), tagjainak jogállására (kötött vagy szabad mandátum, mentelmi jog). A legtöbb teret a parlamentek hatásköreinek, a hatalmi rendszerben betöltött szerepének leírása, változásaik megjelenítése kapja. A parlamentek szervezetét, működését, szokásait, vagyis sajátos mikrovilágát bemutató képek eleinte halványak, majd a XIX. század felé közelítve egyre kontúrosabbak. Érthető ez, hiszen a források is csak az utóbbi századokban számolnak be erről, azelőtt inkább a parlamentek külső viszonyait, az uralkodóval való kapcsolatukat tárgyalják. Példaként említem, hogy nem tudjuk ma sem, pontosan hogyan, milyen lépések során jöttek létre a középkorban a törvények, legfeljebb azt, hogy miért és mikor. A rendi gyűlések, parlamentek belső világába kevés szakmunka enged bepillantást, e téren Szenté Zoltán műve, amely a lehető legtöbbet feldolgoz az ebbéli tudásból, üdítő kivétel.

A szerző a tudományos életben nem megszokott kísérletező kedvről tesz tanúbizonyságot, amikor újra és újra a publicisztikai stílus olvasmányosságá felé viszi el a

szöveget. Sokszor azonban inkább az óvatossága érzékelhető, mint a mesélőkedve, amellyel a témának igyekszik megnyerni az (akár kívülálló) olvasót. Pedig a kísérlet sikeres: kevés olyan tudományos munka születik – legalábbis magyar nyelven –, amely olvasmányos, és akár a szakterületen csupán alaptudással rendelkezők számára is érthető, mi több, élvezhető. Szente Zoltán könyve nemcsak információkat, hanem tudást, nemcsak olvasnivalót, hanem élményt is ad: megmutat az olvasónak olyan összefüggéseket, amelyek az egyes történelmi események mögött húzódnak meg. E legnemesebb értelemben vett ismeretterjesztés révén érthetővé válik az az izgalmas fejlődési út, amely a rendi parlamentek lárvaállapotától az abszolút monarchiák begubózásának látszólag haszontalan kitérője után elvezet a kifejlett lepkéig, azaz a valódi népképviselői parlamentekig. Érthetővé válik a parlamentarizmus nagy kopernikuszi fordulata, amikor már nem a parlament forog az uralkodó körül, hanem az uralkodó által esetleg kinevezett, de semmiképpen nem neki felelős kormány a parlament körül. A szerző látványosan bizonyítja azt is, hogy ahol korábban a rendi képviselet nem alakult ki, ott később a népképviselői parlament sem tudott megerősödni. Kivételt talán csak az Egyesült Államok jelent, amelynek kongresszusa minden előzmény (ideértve a rendi szerveződést is) nélkül jött létre.

Az ismeretterjesztő stílus formanyelvéhez tartoznak a főszövegen túli, saját, újság-cikkyszerű címmel ellátott „keretes írások” is (bár nem keretben helyezték el őket). Ezeket a kutatás során a fő téma mellett, olykor talán véletlenül talált és felszínre kerülő gyöngyszemeket a szerző tudatosan különíti el a főszövegtől. Ez a törekvés szintén nem megszokott a tudományos munkákban, de jót tett a szövegnek: a kifejtést üdítően törlik meg e kisesszék, amelyek egyszerű nyelvükkel közelebb hozzák az olvasottakat, példákkal támasztják alá a leírtakat (csak néhol érezhető egy-két kisiklás egy tudományos munkába nem illő, túlzottan köznyelvi fordulattal). Kár lett volna ezeket lábjegyzetekbe sűríteni vagy a főszövegbe ágyazott tömörítéssel elintézni. Ezek a kiegészítések bizonyítják, hogy a parlament igen izgalmas téma, és bárki megértheti a történetüket, aki érdeklődik irántuk, hiszen a modern demokrácia korában, így vagy úgy, ma már mindenki kapcsolatban van velük. A téma így többszörösen is demokratikus, tárgya, valamint megközelítésmódja által egyaránt. Említést érdemelnek továbbá a kötetet illusztráló fekete-fehér képek, amelyek néhol az eredetit csak megközelítő minőségük ellenére gazdagítják a tartalmat.

A mű legnagyobb értékei mégis inkább a könyv esszenciáját adó összefoglaló fejezetekben található, amelyek értékelik, keretbe helyezik a megelőző fejezetben leírtakat. Ezek nem öncélú összefoglalások a műfaji elvárások szerint, hanem önálló, kerek esszék. Néha az az olvasó érzése, hogy nem is a történeti fejezetekről utólag készült, azoknak alárendelt összefoglalásokkal van dolga, hanem az összefoglalás adja a gondolatmenet vezérfonalát, amelyet az adott fejezet előkészített. E tanulmányokban világít rá a szerző a párhuzamos vagy éppen ellentétes tendenciákra (például a törvényalkotási eljárások alakulása, 132. o.), ezáltal még plasztikusabbak a korábban olvasott országtanulmányok is.

Szente Zoltán könyve összefoglalja azt a meglévő tudást, amely a parlamentek történetéről ma rendelkezésre áll. Nem célja korábbi tézisek cáfolatával új elméleteket kreálni, paradigmákat dönteni, de jó arányérzékkel szintetizálja a szinte elkép-

zelhetetlenül nagy forrásanyagból a releváns, egyetlen kötet keretei között bemutatható tudásmennyiséget. Bár gondolatai nem eredetiek (szűk értelemben véve), mégis igen eredeti mű született: nem tudni ilyen munkáról magyar nyelven, de valószínűleg más nyelven sem, a világnyelveken biztosan nem. Az Oxford kézikönyvek (Oxford Handbooks) sorozat jut a recenzens eszébe, amelyek célja, hogy rögzítsék, mit tudunk egy adott pillanatban egy-egy területről. Kiválóan illene ebbe a sorozatba Szenté Zoltán könyve, és reméljük, angol nyelven is megjelenik majd, hogy a világ tudományos közössége is részesüljön ebben az élményben.

Addig is büszkék lehetünk arra, hogy egy magyar tudós magyar nyelven összegezte, amit a világ parlamentjeinek fejlődéstörténetéről tudni érdemes. Szenté Zoltán műfajteremtő könyvet, alapművet írt. Reméljük, a tudományos közvélemény mellett az érdeklődő nagyközönség is felfedezi magának, nyilvánvaló és rejtett értékeit egyaránt.

*Szabó Zsolt**

* Egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1042 Budapest, Viola utca 2–4.; tudományos főmunkatárs, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, 1083 Budapest, Úllői út 82. E-mail: szabo.zsolt@kre.hu; szabo.zsolt@uni-nke.hu.